

Utvärderandets konst

Beskriva och bedöma
policy, styrning, processer och resultat

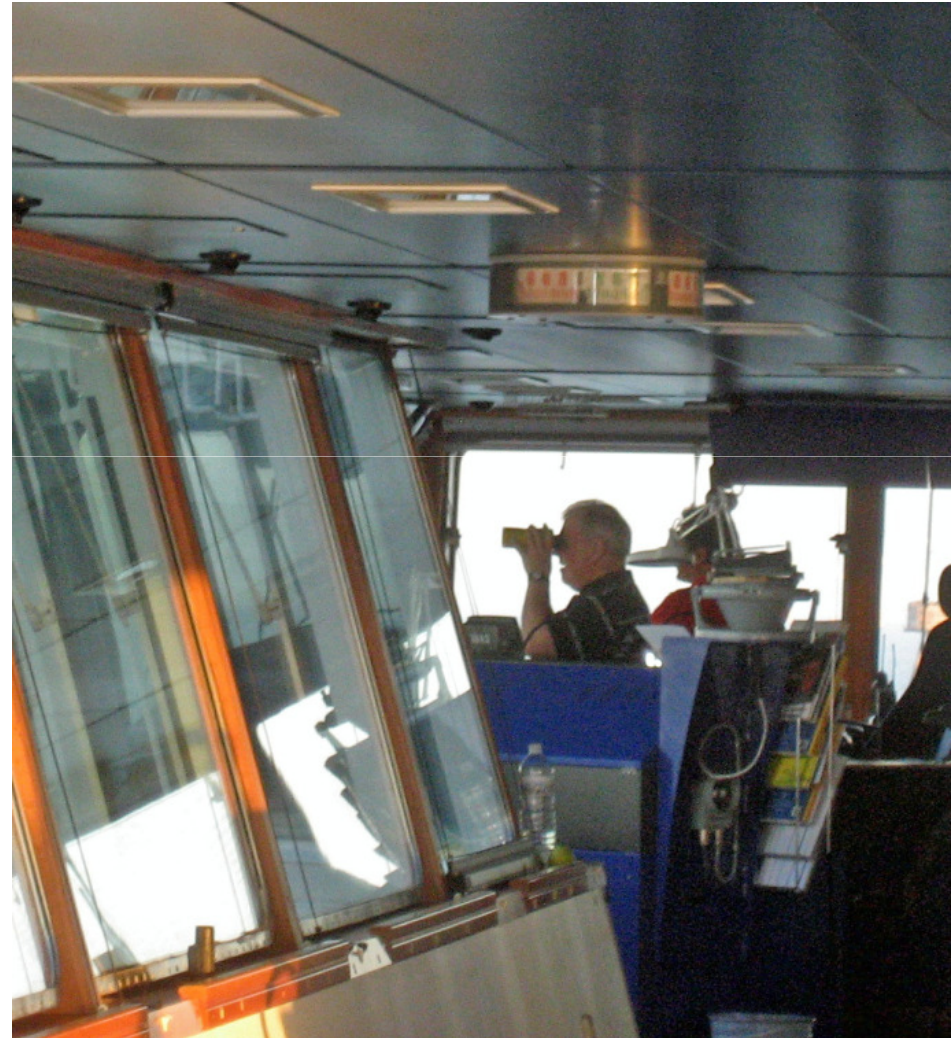
Ove Karlsson Vestman

Professor i pedagogik vid Mälardalens högskola

Presentation vid Reglabs lärprojekt om samverkansdialogerna
Stockholm 2012-01-31

Disposition

1. Vad betyder utvärdering?
 - definitioner och begrepp
2. Konsten att utvärdera
 - att beskriva och bedöma
 - programteori
3. Utvärderingens teori och praktik - fyra inriktningar
4. Dialoginriktad utvärdering och utvärderarens roller
5. Sammanställning, användning och lärande

1. Vad betyder utvärdering?

**Vilka
frågor
ställer man
och hur
definieras
utvärdering?**

Utvärderingens frågor

1. Syftesfrågan: Varför utvärdera?

Lärande, kontrollerade, främjande, forskande?

2. Kunskapsfrågan: Vad ska beskrivas?

Vilken kunskap söks och av vem?

3. Metodfrågan: Vilken inriktning?

Val av modeller och instrument för datainsamling

4. Värderingsfrågan: Hur sker bedömning?

Vem bedömer och mot vilka kriterier?

5. Användningsfrågan: Hur lära av utvärderingen?

Utvärdering som process och resultat?

Styrning = Från policy till utfall
Utvärdering = Från utfall till policy

Definitioner av utvärdering

- Utvärdering
 - en noggrann bedömning i efterhand av utfall, slutprestationer, förvaltning och beslutsinnehåll samt organisering av offentlig verksamhet, vilken tänkes spela en roll i praktiska beslutssituationer. (Vedung 2009, s. 22)
- Utvärdering
 - att systematiskt beskriva och bedöma ett objekt och redovisa resultatet. (Karlsson Vestman, 2011)

UTVÄRDERING ÄR ATT SYSTEMATISKT	BESKRIVA	BEDÖMA	ETT OBJEKT	OCH REDOVISA RESULTATET
<p>Att hantera information enligt vissa principer</p> <p>En explicit metod eller procedur som visar hur man går tillväga i utvärderingen</p> <p>Att följa en arbetsplan med vissa steg i viss ordningsföljd</p>	<p>Vilka aspekter, egenskaper hos objektet ska beskrivas?</p> <p>Med vilka metoder samlas data</p> <p><i>Empirisk analys</i></p>	<p>Vilka förtjänster bedöms?</p> <ul style="list-style-type: none"> - värde - kvalitet - nytta - effektivitet osv. <p>Mot vilka kriterier / indikationer</p> <p><i>Normativ analys</i></p>	<p>Policy / riktlinjer</p> <p>Program / verksamhet</p> <p>Process / praktik</p> <p>Produkt / resultat</p> <p>Person / arbetsgrupp</p>	<p>Hur?</p> <p>Rapportera</p> <p>Rekommendera</p> <p>Diskutera</p> <p>Fotografera</p> <p>Filma</p> <p>Ställa ut osv.</p>

2. Konsten att utvärdera

- att beskriva och bedöma**
- programteori**

Att beskriva

och bedöma mot

**insats, process,
resultat och
effekter**

**värderingar, mål,
kriterier och
kvalitet**

Metoder för datainsamling

Metoder	Typ av information	Analysmetoder	Resultatredovisning
Dokument-Studier	Statistik, betyg, journaler, bilder, brev, rapporter, utvärderingar, etc.	Sammanställningar, summeringar, Statistiska analysmetoder	Kunskapsöversikter Diagram Tabeller Antal
Frågestudier a) Intervjuer b) Enkäter	Berättelser, intervjusvar, enkätsvar, etc.	Teman, bedömning av sammanhang, logiska steg, kontraster, etc.	Citat, resonemang, diskussion, argumentation för och emot
Observation Öppen – Dold Aktiv –Passiv	Anteckningar, bilder, protokoll, beskrivningar av miljöer, ageranden, interaktion, etc.	Jämförelser mellan miljöer, olika aktörers beteenden, påstådda intentioner och faktiska agerande, etc.	Bilder, förlopp, miljöbeskrivningar, episoder , kontraster, etc.

Observation

	Öppen	Dold
Aktiv	Deltagande observation Aktionsforskning Följeforskning	"Wallraffande" "Förklädd spion"
Passiv	Observatör på plats "Det iakttagande ögat"	Observatören bakom spegeln

Att bedöma

1. Mål – Resultat

Jämförelse mot ett ideal (t ex ett mål, en norm, ett fastställt kriterium).

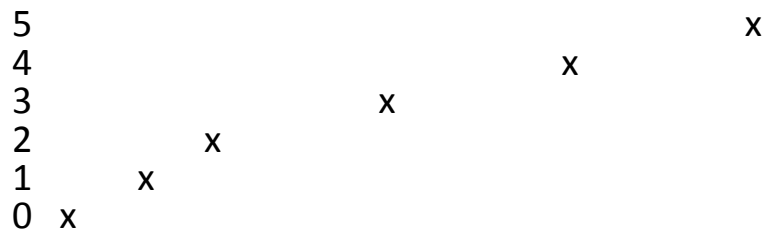
2. Relativ bedömning/betygssättning Resultat A - Resultat B - Resultat C

Jämförelse med andra motsvarande verksamheter, program, åtgärder

3. Utvecklingsbedömning

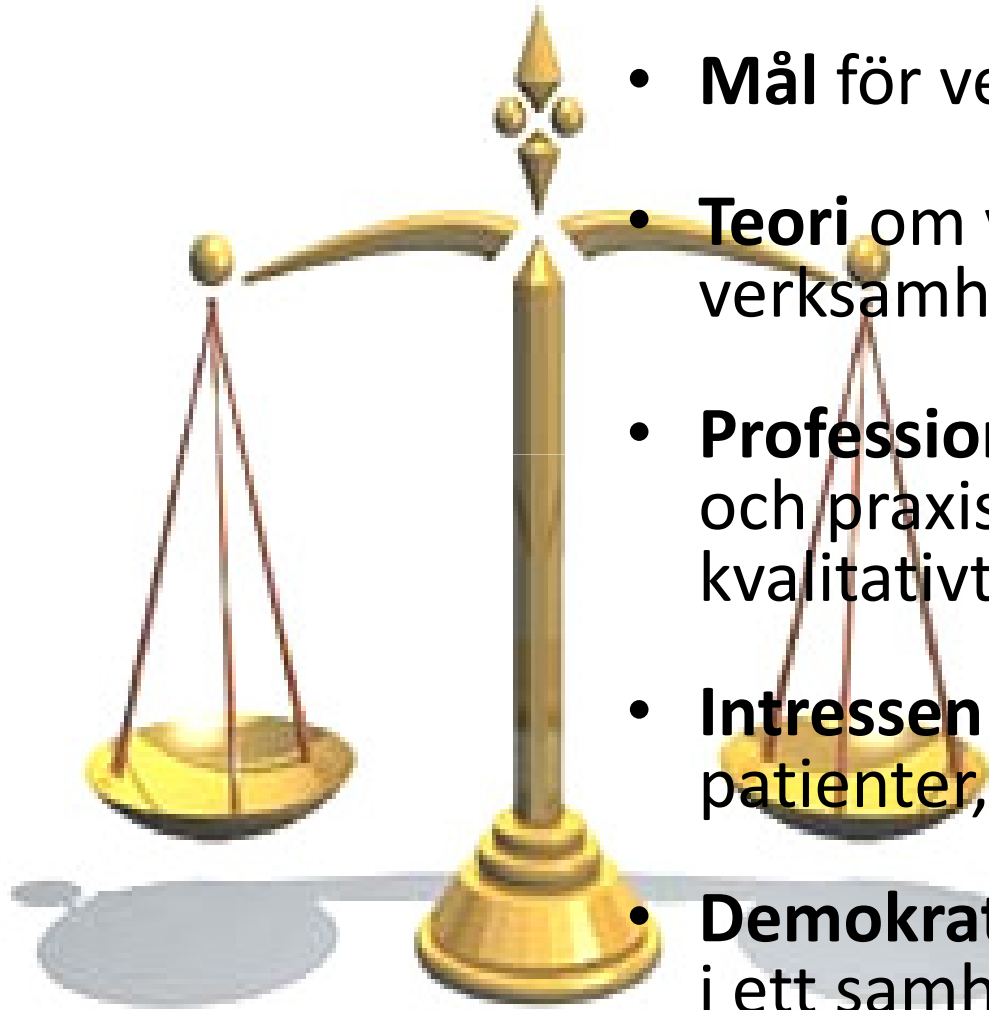
Jämförelse över tid för att se hur samma insats, program, individ, verksamhet etc. har förändrats från ett utvärderingstillfälle till ett annat.

Utveckling

Tid

Kriterier för bedömning

- **Mål** för verksamheten
- **Teori** om vad som är en god verksamhet, insats, etc.
- **Professionella kriterier** – yrkesteori och praxis inom yrkesområdet för en kvalitativt god verksamhet.
- **Intressen** hos olika brukare, klienter, patienter, osv.
- **Demokratiska och kulturella värden** i ett samhälle

Vad ska bedömas?

A blue background featuring a water droplet in the center, with concentric ripples emanating from it. The droplet is positioned at the top center, and the ripples spread outwards, creating a sense of movement and impact. The overall color scheme is a gradient of blues, from light to dark.

Idealtyp:

En avgränsbar insats och process
med tydligt mätbara resultat och effekter

I praktiken

Ofta flera samtidiga
insatser och processer
med många
resultat och effekter

Behov av en programteori!

Ove Karlsson Vestman 2012

Programteorins grundsteg

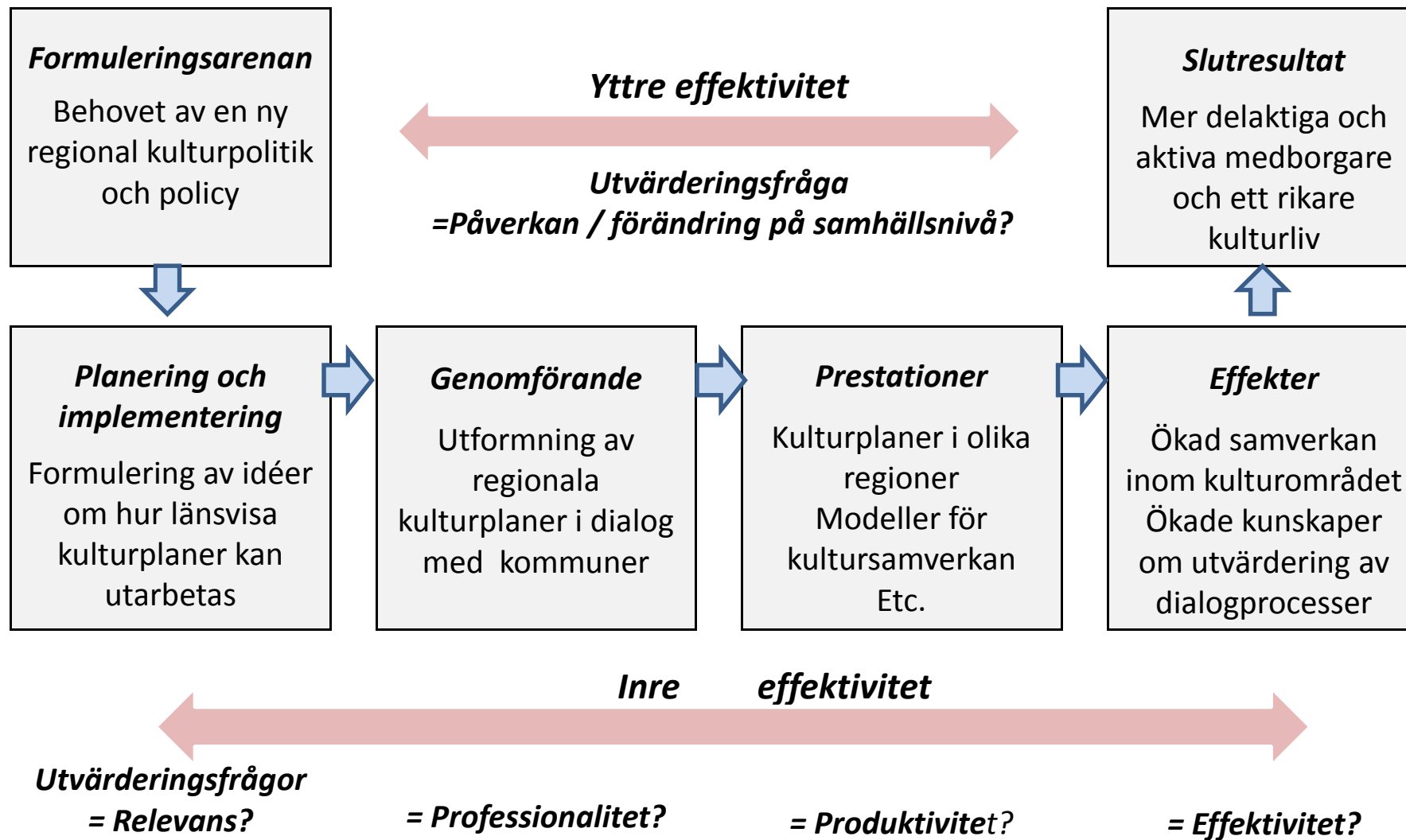
Insats

process

resultat

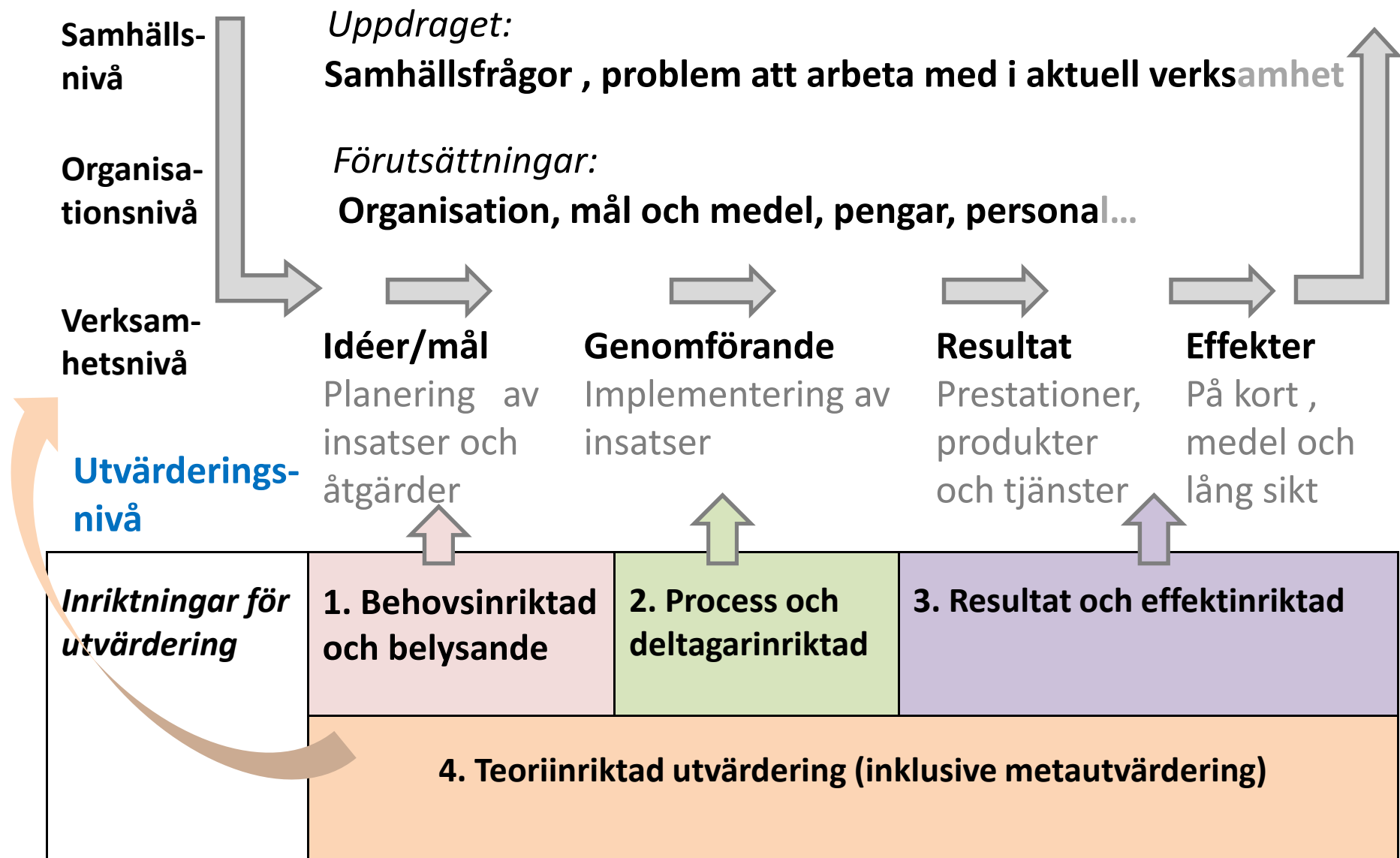
effekt

Programteorins effektkedja

3. Utvärderingens teori och praktik - fyra inriktningar

Utvärderingsteori

BEHOVSINRIKTAD OCH BELYSANDE

Frågor

1. Behovet av och relevansen med denna insats?
2. Har vi tänkt rätt?
3. Vad får oss att tro att insatsen löser våra frågor/problem?
4. Har andra gjort detta med lyckat resultat?
5. Vilka möjligheter finns att justera insatsen innan vi startar?

PROCESS- OCH DELTAGARINRIKTAD

Frågor

1. Vilka erfarenheter gör vi av idén i praktiken?
2. Gör vi rätt insatser?
3. Klarar utförarna sitt uppdrag?
4. Behöver något justeras för att fungera bättre?
5. Får vi möjligheter till fortlöpande lärande och att förstå orsaker till resultaten?
6. Får vi kunskap om användarnas vilja och behov ger alt. kriterier för bedömning än de officiella målen

MÅL-RESULTAT och EFFEKT

Frågor

1. Blev resultatet som vi hade tänkt oss?
2. Uppnådde vi våra mål?
2. Beror det på insatsen?
3. Höll vi vår budget?
4. Fick insatserna några oväntade effekter?
5. Hur går vi vidare för att utveckla och befästa goda resultat?

TEORIINRIKTAD UTVÄRDERING

Frågor

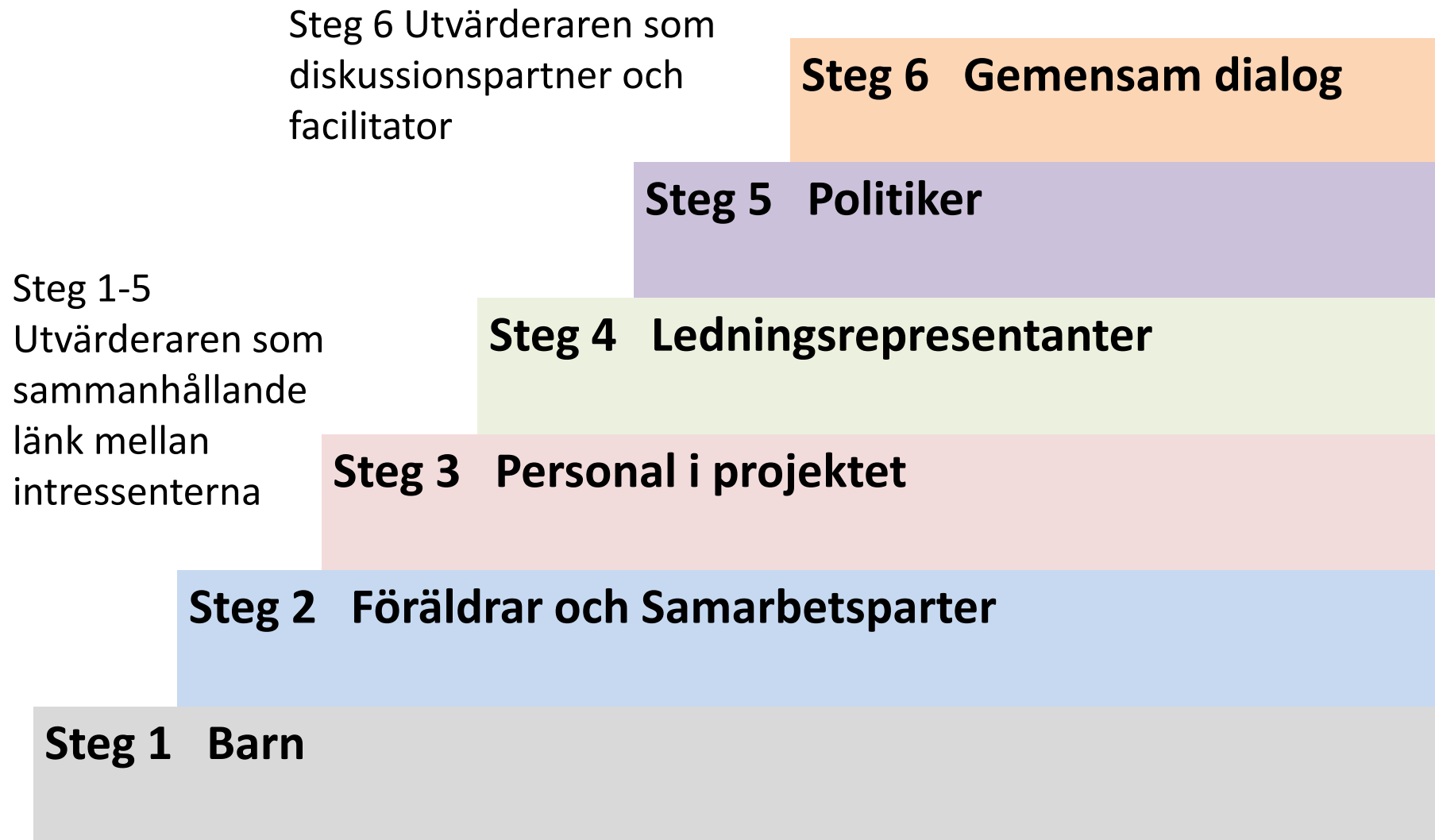
1. Vad är detta för typ av problem och insatser?
2. Hur har dessa frågor hanterats i tidigare forskning?
3. Vad bygger insatsen på för antaganden t.ex. om mekanismer vid förändring av detta slag?
4. Vad uppträder för ev. bieffekter av positivt och negativt slag?
5. Hur kan insatsen värderas från ett brett samhällsperspektiv?
6. Vilken typ av tänkande representerar insatsen?
7. Vad ger utvärderingen för bidrag till reflektion kring förändringsarbetet?

4. Dialoginriktad utvärdering och utvärderarens roller

Olika typer av dialog

- **"Falsk" dialog** är en form av parallella monologer och diskussioner för att "vinna" i argumentationen
- Dialogen med fokus på **lyssnandet och ömsesidig förståelse** som en väg till konsensus
- Dialog som **deltagande** där alla ges möjlighet att delta i ett "maktfritt samtal" (Habermas 1984)
- Dialog **som ett möte här och nu** "ansikte mot ansikte" (Buber 1979).
- Dialog **mellan kulturer** som ett utbyte av erfarenheter och kunskap över tid och rum (Bakhtin 1981).
- **Kritisk dialog** som syftar till att skapa en djupare förståelse. Den sokratiska dialogen med centrala frågor: "Vad är kunskap" eller "Vad är rättvisa". Omvandlat till utvärderingsfrågor: Vad har vi lärt av utvärderingen? Vad kan vi säga om rättvisa i denna utvärdering?
- **Dialog som styrning** t.ex. som deliberativ demokratimodell för att göra alla "upplysta" innan beslut

Exempel: Genomförande av dialog med intressenter

Dialogen i utvärderingens olika faser

Utvärderingens faser	Fas I: Behovsriktad och belysande	Fas II: Process- och deltagarinriktad	Fas III: Resultat- och effektinriktad
Metod	Interaktion genom enkät, intervjuer och fokusgrupper	Interaktion via deltagande observation, möten, intervjuer	Möten och diskussionsteater
Dialogens karaktär	Dialog över tid och plats för samlad undersökning	Dialog över tid och plats med utvärderaren som länk	Dialog ansikte mot ansikte i en deliberativ process
Dialogens syfte	Att dela information, ställa frågor, tydliggöra förväntningar, klargöra värderingar, förstå det som utvärderas	Att kritisk undersöka, dela synsätt, få fram åsikter från intressegrupperna	Att få en samlad bild av allas syn på projektet, lära om andras syn och komplettera sin egen bild
Utvärderarens roll i dialogen	Samlare av underlag för kritisk granskning av projektet	Samordnare, pedagog och förmedlare av gruppernas bedömningar	Företrädare för en demokratisk process i dialogen mellan intressenter
Resultat	Kunskap om olika perspektiv och värderingar kring projektet	En kartläggning av intressenternas krav och idéer	Ökad förståelse för andras bedömningar
Produkt	En samlad bild av intressenternas förväntningar på hur projektet kan genomföras och vilka utvärderingsfrågor som bör ställas	Rapporter om hur intressenter ser på projektet. Frågor för en dialog inom gruppen och en gemensam dialog i fas III	Material att användas för fortsatta diskussioner i olika sammanhang

Olika positioner för utvärderare

”Outsider” till professionsfältet som utvärderas

Position 1

Extern expert på utvärdering
(revisorn)

**Extern till
Organisationen**

Position 2

Intern utvärderare som ej ingår i
verksamheten men finns inom
organisationen (utredaren)

**Intern i
organisationen**

Position 3

Extern utvärderare med kompetens
inom fältet
(expertutvärderaren, konnässören)

Position 4

Självvärdering av verksamhetens egen
personal
(professionens egen bedömning)

”Insider” i professionsfältet som utvärderas

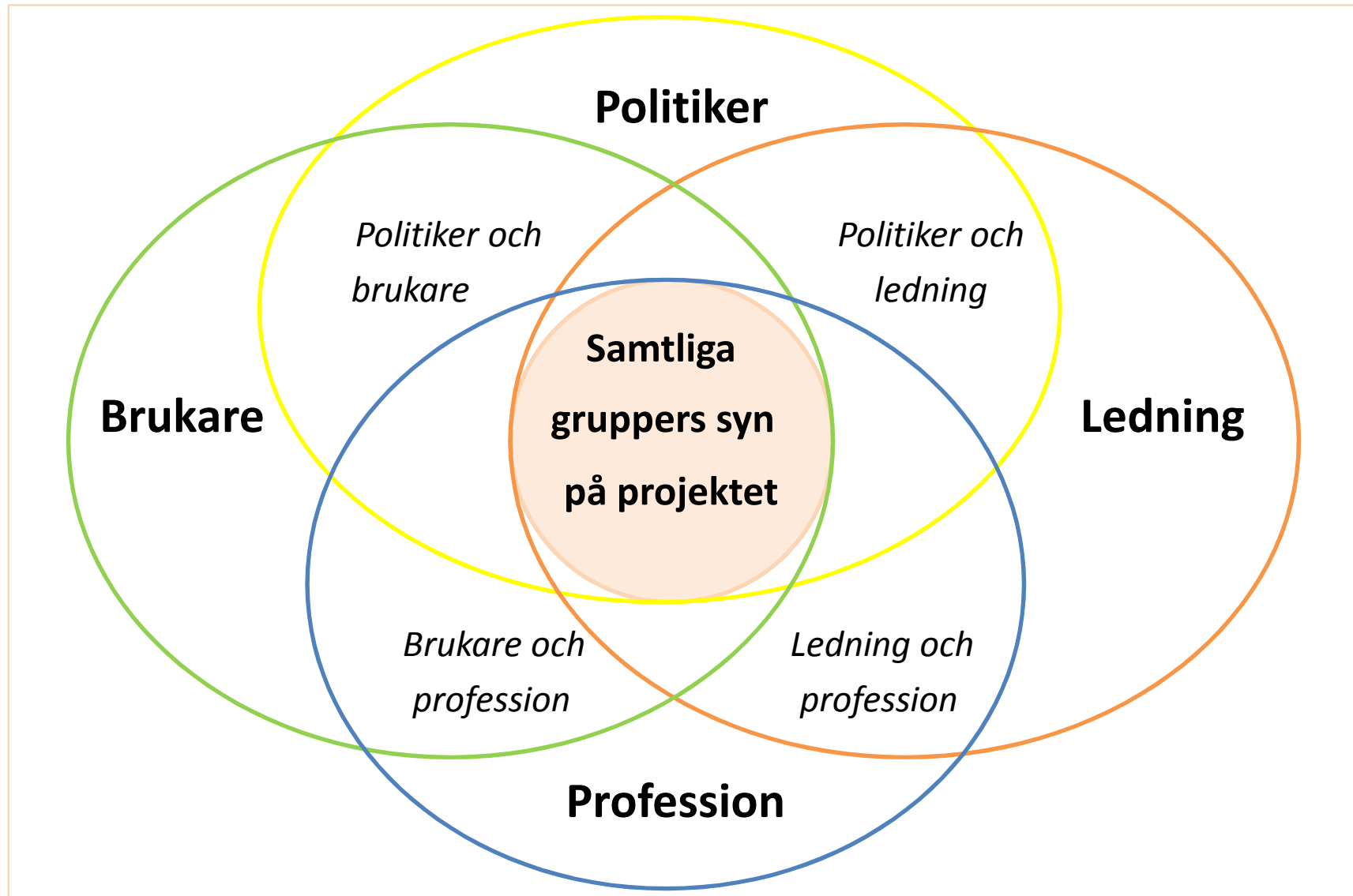
Utvärderarens roller

(Skolits, Morrow, Burr, 2009)

Faser i utvärderingsarbetet	Olika roller för utvärderare
<i>Förberedandet</i> <ol style="list-style-type: none">1. Förberedelser för att göra en utvärdering2. Första kontakterna3. Planering av utvärderingen4. Tecknande av kontrakt	<ol style="list-style-type: none">1. Ledaren som initierar uppdraget i administrationen och samordnar2. Detektiven som utröner vilka behov som finns3. Designern som utformar utvärderingens upplägg4. Förhandlaren som upprättar kontrakt
<i>Genomförandet</i> <ol style="list-style-type: none">1. Implementering av utvärderingen2. Datainsamling3. Bedömning4. Rapportering	<ol style="list-style-type: none">1. Diplomaten som etablerar förtroende hos intressenterna2. Forskaren som samlar data3. Domaren som gör utvärderande omdömen4. Journalisten som rapporterar resultaten
<i>Efterarbetet</i> <ol style="list-style-type: none">1. Främja resultatanvändning2. Reflektion (metautvärdering)	<ol style="list-style-type: none">1. Advokaten som företräder intresset för användning2. Lärande utvärderare som reflekterar över hela utvärderingen (metautvärderare)

5. Sammanställning, användning och lärande

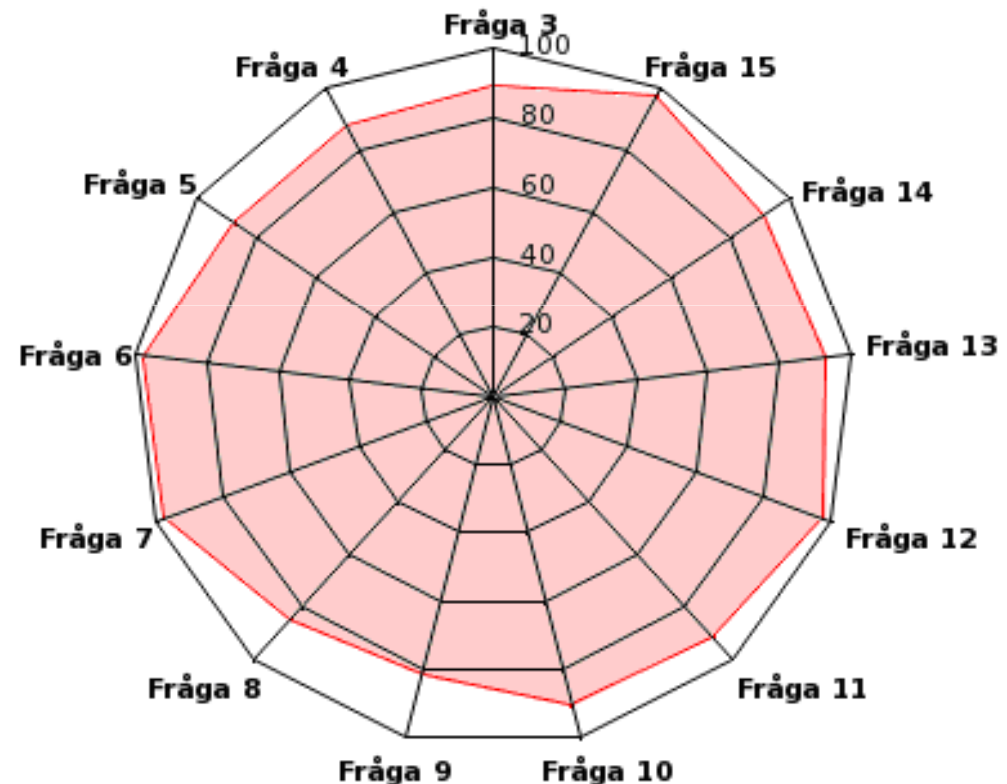
Sammanvägning av kunskap från olika domäner

Att sammanställa resultat

Resultatet på frågorna kan sammanställas i ett spindeldiagram. (Konklusion)

Det ger en bild av skolmiljöns styrkor och svagheter inom området, ämnet, etc.

SWOT-analys

<p>STYRKOR</p> <p>T.ex.</p> <p>Ett väl utbyggt föräldrasamarbete och kontaktnät med forskning och näringsliv. Hög kompetensnivå hos den egna personalen.</p>	<p>SVAGHETER</p> <p>T.ex.</p> <p>Osäker framtida elevrekrytering. Bristande kontroll av den skolverksamhetens kvalitet. Dåligt genomslag av informationsinsatser.</p>
<p>MÖJLIGHETER</p> <p>T.ex.</p> <p>Politiska beslut om nationell satsning på nya utbildningsinsatser och utvecklingsprojekt inom områden som passar vår skola.</p>	<p>HOT/HINDER</p> <p>T.ex.</p> <p>Ny konkurrent etablerar sig som erbjuder mer attraktiva utbildningar. Elever väljer andra alternativ. Nedskärningar i budgeten.</p>

Att analysera utvärderingens användning

Teoretiska begrepp

Formulering
Idéer

Transformering
Översättning

Realisering
Materialisering

Vad påverkar användning?

**1.
Utvärderingens
kvalitet**

**2.
Kommunikationen**

**3.
Utvärderingens
användare**

Strategier för ökad användning

Förändra utvärderingens
form, innehåll och
utförande

Utveckla
kommunikationen
(dialogen) med användare

Påverka användarnas
kunskaper, attityder,
förmåga till handling

Influenser och lärande genom utvärdering

Vem påverkas och lär?	Influenser av utvärderingen	Lärande genom utvärdering på tre nivåer: 1. Reproduktivt (single loop), 2. Utvecklingsinriktat (double loop), 3. Kreativt lärande (triple loop)
Individ Professionell förändring	1. Attitydpåverkan 2. Pekar på viktiga frågor 3. Ger en initierad bild av verksamheten 4. Bidrar till att förstå verksamhetens idé 5. Visar vad utvärdering är och kan utföras 6. Ökad förmåga att använda utvärdering	a) Har förfinat sitt arbetssätt b) Har utvecklat sitt arbetssätt inom ramen för gällande synsätt c) Har omprövat sitt grundläggande synsätt på sitt arbete
Grupp nivå Social förändring	1. Ger argument för det egna programmet 2. Legitimering av den egna verksamheten 3. Impulser till lärande inom grupper 4. Pekar på vilka värden och normer som dominerar och behöver kritiskt granskas	a) Har förfinat gruppens arbetsmetoder b) Har utvecklat gruppens arbetssätt inom ramen för gällande grundsyn c) Har omprövat grundsynen på gruppens roll och funktion
Organisation Strukturell förändring	1. Synliggör organisationens policy 2. Visar vad man har för dagordning 3. Ger ett policyorienterat lärande genom dialog 4. Modifikationer av organisationens policy 5. Sprider kunskap om verksamheten, idéer och resultat till en extern publik.	a) Har förfinat mål, regler och riktlinjer i verksamheten. b) Har utvecklat organisationens struktur och sättet att arbeta. c) Har omprövat synsätt på verksamhetens roll och funktion i samhället.

Att läsa vidare

”Utvärderandets konst”

O. Karlsson Vestman 2011
Studentlitteratur

Tack för mig!

Ove Karlsson Vestman 2012